

*Župna crkva u Povljima,
Oltar Gospe od Ružarija*

Vesna Staničić

Split

OLTARI RADIONICE BOKANIĆEVIH U POVLJIMA NA BRAČU

UDK: 726.591(497.5 Povlja) "15/16"

Rukopis primljen za tisak 22.11.2012.

Klesarstvo i graditeljstvo, Pučišća. 2012. br. 1-4

Pregledni rad

Survey article

Dva oltara u župnoj crkvi u Poveljima se na temelju uočenih stilskih elemenata pripisuju radionici Bokanića.

Ključne riječi: kasno-renesansni oltari; radionica Bokanićevih; Povelja

Crkva sv. Ivana u Poveljima poznata je kao jedna od značajnijih i bolje istraženih starokršćanskih crkava u Dalmaciji.¹ Arheološki je istraživana 60-tih i 70-tih godina prošlog stoljeća, kada su pronađene starokršćanska krstionica te freske. Današnja široka, trobrodna građevina u unutrašnjosti ima nekoliko kamenih oltara.² Uz glavni, pripisan radionici Brutapelle,³ ističu se oltari Gospe od Ružarija i Srca Isusovog. Postavljeni su u plitkim lučnim nišama u zidu crkve, između jednostavnih dubljih pilastara s profiliranim impostima, koji nose glatki luk sa zaglavnim kamenom u obliku čvrste volute.

Oba su oltara arhitektonskog tipa i imaju oblik slavoluka. Središte Gospina oltara je polukružna kamena niša uokvirena pilastrima s jonskim polukapitelima snažnih voluta. U njezinu je tjemenu postavljen zaglavni kamen u obliku lisnate konzole. Zatvorena je staklom, nadvišena reljefnom lučnom pozlaćenom girlandom. U niši je izložen čašćeni

¹ J. Belamarić, R. Bužančić, D. Domančić, J. Jeličić Radonić, V. Kovačić, *Ranokršćanski spomenici otoka Brača*, Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture Split, Posebna izdanja knj. 8., Split 1994., str. 17-26.

² I. Ostojčić, *Povlja, povijesni prikaz*, Split 1968.

³ Isto, str. 82

Oltar Gospe od Ružarija u župnoj crkvi sv. Ivana u Povljima

Usprkos dojmu cjelovitosti, današnje stanje oltara ipak pokazuje tragove intervencije. To se prvenstveno odnosi na uočljive fuge na spojevima dijelova i na razliku u vrsti kamena: elementi od crvene breče (debla stupova, trbušasti imposti nad vijencem) očito su kasnije ubačeni, mijenjajući izvornu strukturu i izgled oltara, koji je, sudeći prema ostalim dijelovima, bio izveden od lokalnog bračkog kamena.

kip Bogorodice od Ružarija koja sjedi na prijestolju s Isusom na krilu.⁴ Polikromirani drveni likovi odjeveni su u raskošne brokatne tkanine.⁵ Konstrukcija oltara sastoji se od dva stupa na okruglim profiliranim bazama i s jonskim kapitelima. Oni nose visoke i uske segmente višestruko profiliranog vijenca nad kojim je postavljen trbušasti impost; na njega se naslanjaju stranice profiliranog zabata kojem nedostaje donja strana. Zabat je u pogledu ukrašen nizom visećih lisnatih konzolica koje prate njegov nagib. Konzola u tjemenu luka niše ima oblik akantusove volute, a svojim se vrhom upire u vrh zabata. Ukrašena je reljefnim licem anđela čiji okrugli, meki oblici pokazuju široke, razdvojene usnice, a ubrazdane bore odvajaju bradu od napuhanih obraza, pravilan nos ispod malih očiju i visokog čela, kao i kovrče na tjemenu i sljepoočnicama. U donjem dijelu lice uokviruju krila plošnih precizno isklesanih pera.

⁴ Kip je napravio lokalni brački rezbar Kuljiš iz Bola. I. Ostojić, n.d. (2), str. 82.

⁵ J. Radauš Ribarić, "Oko običaja odijevanja kipova B. D. Marije", *Kačić XXV*, Split 1993., str. 545-557; Ista, "Tradicija odijevanja Marijinih kipova u Hrvata", *Mundi melioris origo. Marija i Hrvati u barokno doba*, Zagreb 1988., str. 259.

Gornji dio oltara Gospe od Ružarija

Naglašeni klasicizam oltara uz precizno i oštro klesane arhitektonske elemente i ukrase naglašenog plasticiteta (jonski kapiteli, profilacija zabata i vijenaca, konzolice ukrašene volutama i sitnim listovima, krilata glava anđela), upućuju na elemente stila radionice Bokanićevih. Osobito su kvalitetno klesani jonski kapiteli s izbačenim plastičnim volutama, između kojih su postavljeni ovuli, dok su izvijene ploče abaka ukrašene četverolatičnim rozetama.

Obitelj Bokanić iz Pučišća je kroz XVI. i XVII. stoljeće obilježila graditeljsku djelatnost od Zadra,⁶ preko Omiša⁷ i Trogira⁸ do otoka Brača,⁹ Hvara¹⁰ i Visa.¹¹ Najpoznatiji i najraniji oltar Bokanićevih je onaj koji se nekada nalazio u crkvi sv. Marije u Zadru, danas u župskoj crkvi u Ninu, s potpisom najpoznatijeg člana radionice Trifuna (1575-1609).¹² Ovaj oltar nastao oko 1600. godine, ima obilje fino rezanog i precizno klesanog klasičnog

⁶ C. Fisković, *Zadarski srednjovjekovni majstori*, Split 1959., str. 27; D. Domančić, "Bokanićev ninski oltar", *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 10, Split 1956., str. 211-216; I. Petricioli, "Umjetnička baština samostana sv. Marije u Zadru", *Radovi instituta JAZU u Zadru* 13-14, Zadar 1967., str. 77-80; R. Tomić, *Kiparstvo II.*, *Umjetnička baština Zadarske nadbiskupije*, Zadar 2008., str. 66-68.

⁷ V. Kovačić, "Klesari iz obitelji Bokanić u Omišu", *Omiški ljetopis* 4, Omiš 2008., str. 15-30.

⁸ K. Prijatelj, "Bokanićeva radionica u Trogiru", *Analiza historijskog instituta JAZU u Dubrovniku* 1, Dubrovnik 1952., str. 270-277; R. Bužančić, "Trogirski i hvarski opus Trifuna Bokanića", *Klesarstvo i graditeljstvo* 1-2 god. XXI., kolovoz 2010., str. 5-27.

⁹ D. Vrsalović, *Povijest otoka Brača*, Supetar 1968., str. 248.

¹⁰ C. Fisković, "Trifun Bokanić na Hvaru", *Peristil* 16-17, Zagreb 1973/74., str. 53-64.

¹¹ K. Prijatelj, "Dvije potvrde za radionicu Trifuna Bokanića", *Zbornik za likovne umjetnosti* 21, Novi Sad 1985., str. 334-335; D. Domančić, "Benetovićeva slika u Komiži", *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 27, Split 1988., str. 265-269; Z. Demori Staničić, "Oltari radionice Bokanićevih na Visu", *Klesarstvo i graditeljstvo* god. XI br. 1-2, Klesarska škola Pučišća, kolovoz 2010., str. 35-45. Opširnije o Trifunu Bokaniću s ranijom literaturom u časopisu *Klesarstvo i graditeljstvo* posvećenom Bokanićima: *Klesarstvo i graditeljstvo* 1-2, god. XXI., kolovoz 2010.

¹² D. Domančić, n. d. (6); K. Prijatelj, "Barok u Dalmaciji" u *Barok u Hrvatskoj*, Zagreb 1982., str. 744.

Oltar Gospe od Ružarija, Zapadni stup i zaglavni kamen

ukrasa, sa zupcima, stiliziranim lišćem, bisernim nizom i ovulima. Volute jonskih kapitela ispunjene su usitnjenim finim lišćem, jednako kao i vijenci. Trifun Bokanić je uz suradnju pomoćnika izveo i kameni oltar Gospe od Karmena u hvarskoj katedrali, danas u Brusju: za taj mu je posao 1605. godine isplaćena pozamašna suma od 120 dukata.¹³ Na otoku Visu Bokanićima je dosad pripisano nekoliko oltara: u crkvi sv. Nikole (Muster)¹⁴ i Gospi Gusarici u Komizi¹⁵, te u crkvi Vele Gospe u Poselju.¹⁶

Svaki od navedenih oltara ima svoju specifičnu morfologiju, koja se međusobno razlikuje, uz drugačiji način obrade. Ninski i oltar iz Brusja, koji, prema dokumentima sigurno pripadaju Tripunu, doista su stilski najkoherentniji i najpreciznije izvedeni, s čvrsto i oštro rezanim ukrasima i andeoskim glavicama. Iako opća oznaka vremena, ovakve krilate glavice ili zabrađena lica postaju svojevrsna oznaka stila Bokanićevih. Neki od bokanićevskih oltara imaju jonske (Nin), a drugi (Brusje, Komiza, Poselje) kompozitne kapitule; negdje je ukras lošije rezan, omlohavio i bez čvrstih formi. Usporedivši glavu anđela na zaglavnom kamenu oltara Gospe od Ružarija u Povljima s glavom anđela na obratu predele oltara u Brusju ili s glavama s hvarske loggie¹⁷ i iz Trogira,¹⁸ uočava se njezina drugačija, mnogo mekša modelacija, s napuhanim okruglim obrazima i mekim razdvojenim usnicama. I pozlaćeni reljefno ukrašeni luk uvrh niše ovog oltara, koji se sastoji od cvjetno-lisnate girlande s volutama u koju je ukomponirana krilata andeoska glava, također ima odlike stila Bokanićevih. Vrsta pozlate upućuje na recentniju intervenciju,

¹³ C. Fisković, n. d. (10), str. 53-64.

¹⁴ D. Domančić, n. d. (11), str. 265-269.

¹⁵ Z. Demori Staničić, n. d. (11).

¹⁶ K. Prijatelj, n. d. (11).

¹⁷ C. Fisković, n. d. (10), str. 56, 62-64.

¹⁸ R. Bužančić, n. d. (8)

kasniju od vremena nastanka oltara. Ovaj reljef očito imitira drvene ukraše, a može se povezati uz kamene, također pozlaćeni reljefni okvir oko slike u oltaru Gospe Gusarice u Komiži.¹⁹

I oltar Srca Isusovog u povaljskoj crkvi, usprkos uočljivim tragovima intervencija i preoblikovanja, ima sačuvane elemente prepoznatljivog stila radionice Bokanićevih. Oltar je arhitektonskog tipa sa stupovima od sivog mramora, dok su njihove baze i jonski kapiteli isklesani od bijelog lokalnog kamena. Od istog je kamena i trokutni zabat oltara, međutim, bez ikakvog ukrasa i visećih konzolica koje na oltaru Gospe od Ružarija preko puta, imaju naglašenu dekorativnu ulogu. Jonski kapiteli ovog oltara vrlo su slični onima na Gospinom oltaru, sa spiralnim volutama i nizom ovulusa pod kojima je i astragal koji nedostaje na prvom. Na abaku je umjesto četverolatične rozete postavljena uspravljena listnata konzolica.

U povijesnim dokumentima o crkvi sv. Ivana i nekadašnjoj važnoj benediktinskoj opatiji u Poveljima, koja je imala burnu i dugu povijest,²⁰ ovi se oltari ne spominju, a ni u bračkim vizitacijama.²¹ U različitim preinakama crkve zabilježeno je da je prostor stare crkve prvi povećao *komendatorni opat* Ivan Cvitanić 1718. godine, kada je narteks staro-

Oltar Srca Isusovog u župnoj crkvi sv. Ivana u Poveljima

¹⁹ Z. Demori Staničić, n. d. (11), str. 37-38.

²⁰ I. Ostojić, *Benediktinska opatija u Poveljima na otoku Braču*, Split 1934.

²¹ A. Jutrović, "Ivan Ivanišević (1608-1665) i knjige vizitacija u Hvaru", *Starine JAZU* 51, Zagreb 1962., str. 194-195., bilj. 58.

Oltar Srca Isusovog, Zapadni kapitel

kršćanske krstionice pretvorio u kapelu i u nju postavio dva pobočna oltara, od kojih je jedan bio posvećen Gospi od Ružarija.²² Godine 1793. opat Marko Lukinović je uz sudjelovanje stanovnika Povalja, u novim preinakama uklonio dva Cvitanovićeve oltara te postavio nove.²³ No stilske odlike opisanih dijelova povaljskih oltara upućuju na činjenicu da oni nisu mogli nastati u 18. stoljeću, ali su tada mogli biti razmontirani, premješteni i donekle izmijenjeni. Kakvi su mogli biti izvorni stupovi oba oltara ne može se utvrditi, jer su oltari radionice Bokanićevih imali ili kanelirane stupove (Nin, Brusje, Poselje, Komiža crkva Gospe Gusarice), ili glatke kao u Komiži (crkva sv. Nikole).

Pitanje datacije oltara Gospe od Ružarija i Srca Isusovog u Poveljima nije jednostavno, no čini se da ih treba datirati u drugu polovicu XVII. stoljeća,

u vrijeme nasljednika Tripuna Bokanića.²⁴ Klasičnost jonskih kapitela, koji pokazuju sličnost s onima iz Nina, upućivala bi možda na sam početak stoljeća i znatni Tripunov utjecaj u korištenju renesansnih oblika, uz gusto raspoređene ukrasne konzolice vijenaca na oltarima iz Nina i Komiže. No anđelovo lice s konzole oltara Gospe od Ružarija već je usvojilo baroknu morfologiju okruglih, zaglađenih i poliranih obraza te mekih, razdvojenih usnica, što govori za nešto kasniju dataciju.²⁵

Djelatnost radionice Bokanića koja na istim radioničkim crtežima uz korištenje sličnih i istih detalja traje gotovo dva stoljeća, stalno povećava kroz novija istraživanja²⁶ te možemo očekivati nova djela u arhitekturi i skulpturi.

²² I. Ostojić, n. d. (2), str. 80.

²³ Isto.

²⁴ Trifunov sin Jerko kršten je u Hvaru 1604. godine. C. Fisković, n. d. (10), str. 54, bilj. 14. Bokanići su iz Pučišća 1620. godine dopremili kamen za hvarsku katedralu. Isto, str. 64., bilj. 30.

²⁵ U prilog tome se možda možemo osloniti na glavni oltar u crkvi sv. Vlaha u Lastovu kojeg su, prema dokumentu, isklesali 1676. godine korčulanski majstori Ivan Pomenić i Antun Ismaeli. Pomenići su druga poznata kamenarska dinastija, također djelatna na hvarskoj katedrali. C. Fisković, "Lastovski spomenici", *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 16., Split 1966., str. 46., bilj. 172. Ovaj oltar također ima renesansnu kompoziciju, ali je izrađen, kako navodi C. Fisković, "u oblicima rustičnog baroka".

²⁶ J. Kovačić, "Nepoznato mladenačko djelo Tripuna Bokanića (?) u Starom Gradu", *Prilozi povijesti otoka Hvara* XI, Hvar 2002., str. 141-145; R. Bužančić, n. d. (8); B. Goja, "Prilog poznavanju izgradnje nedovršene Crkve sv. Šimuna u Zadru", *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 32, Zagreb 2008., str. 99-106.; L. Borić, "Zadarsko poprsje providura Giangiacoma Zanea - Prijedlog za Tripuna Bokanića", *Radovi IPU* 34, Zagreb 2010., str. 91-100.

ALTARS OF THE BOKANIĆ'S WORKSHOP IN POVLJA ON BRAČ

S u m m a r y

In the parish church in Povlja on the eastern side of the island of Brač two limestone altars are analyzed, one dedicated to the Madonna of Rosary other to Sacred Heart of Jesus. Both altars have stylistic characteristics of late Renaissance with ionian capitals and triangular gable with vigorous tripartite beams decorated with small leaf like brackets. The emphases and the division of architectural elements of the altars together with the characteristic ornamentation points to late Renaissance characteristics of the Bokanić's style, although some of the morphological are different from other altars of the same workshop. The choice of the ornamental motifs (small consoles, cogs, astragal and *ovulo* moldings) to plant motifs (leaves, rosettes) point to the style of 16th century. However, the baroque elements are present, obvious in the soft forms of the angel on the central console on the altar of Madonna of Rosary.

The features of the both altars have strong resemblance with the altars of Bokanić's workshop which during the 16th and 17th century was established in Dalmatia on the island of Brač, Hvar and Vis and Omiš, Trogir and Zadar. The most famous member of this family of builders and stonemasons was Trifun Bokanić (1575-1609.). In Zadar he built altars in Franciscan and Benedictine church of Saint Mary (in Nin from 1841.), while in Hvar he built the altar of Our Lady of Carmen in the cathedral (now in parish church in Brusje).

Both altars in Povlja can be dated within the second half of 17th century due to combination of renaissance composition and ornamentation with baroque molding of the console with angel. Unfortunately there are no documents about these altars until 1718. when new nave is mentioned with new altars. This information, however, may refer to translation and transformation of old altars because on them still are visible newer parts (columns, imposts).

Key words: late Renaissance altars; Bokanić's workshop; Povlja